

Владимир Вујовић

СА ДНА БУНАРА

Прошлост је грозан, мутан бездан.
М. Црњански

Можда сте и сами некада чули за село Варанско. Налази се на кршевитим, необраслим и стрмим обронцима једне готово непроходне планине која се некако пријетећи надвија над селом и баца на њега голему сјенку; некад већу, некад мању – у зависности од доба дана и расположења сељана.

У вријеме када ова прича започиње, село Варанско било је готово потпуно пусто. Разлози за то су многобројни и леже како у прошлости, тако и његовој будућности. Годинама уназад, двије најугледније породице у селу, извјесни Властимировићи и Пекићи, били су оковани завјетом крвне освете и међусобно су се бјесомучно истребљивали, доводећи у сваком наредном нараштају Варанско до ивице пропасти. Млади људи напуштали су село и прије него што би били рођени, а стари који нису имали куда отићи, своје кости ипак нису били вољни да оставе сеоским гробницама; те једна прича каже како се већ годинама остаци преминулих становника Варанског не могу наћи ни у једном гробу, а они свјеже сахрањени, након што им кадавери колико-толико иструле, журно напуштају своје пребивалиште. Куда су кости упокојених одлазиле, нико није знао, а слутњи је било много и свакојаких. Трезвенији су сумњали да неко од оних озлоглашених пљачкаша гробница походи и Варанско, али ово је била једна врло климава претпоставка, јер је село било врло сиромашно и далеко од своје некадашње славе и сјаја, а такође ниједан једини гроб никада није оскрнављен или видно оштећен. А ипак, када су једном приликом знатижељни сеља-

ни отворили гробницу неког Бошка Томовића, кога је шарлах поко-
сио само неколико дана раније, његовога тијела нигдје није било. Ка-
ко било, село су већ годинама напуштали и живи и мртви.

Суровост природе села у стопу је пратила окрутност и тврдокор-
ност његових житеља. Велике суше често су знале погодити Варанско.
Кише су биле јако ријетке. Ријека Сатаница, једини извор воде у чита-
вом том неприступачном крају, била је знаменита по томе што није
текла од свог извора ка ушћу, већ укруг, око својеврсног острвца на
коме се налазила сеоска црква. Оку неискусног посматрача ово би мо-
жда промакло и помислио би да се ради о некаквом језеру, али када би
се приближио и боље загледао, спазио би да се вода неумитно креће,
да тече. Права главоломка је била пронаћи крај и почетак тог тока.
Становници Варанског су од тога давно одустали.

Тек, у доба када се одиграва ова прича, Томаш Властимировић, кр-
шни газда и потомак чувеног војводе Ђура Дериглаве, усудио се да
кроз своје густе, од дувана и вјетрова пожутјеле бркове, громко узвик-
не: „Ђавоља су то посла са овом ријеком, да вам ја кажем!“. Онда је у
налету срџбе, јер плаховит је човјек то био, узео под мишке своја два
сина и у сијенци једног храста саопштио им да ће ту копати бунар.
Иако су тројица Властимировића томе приступили крајње завјеренич-
ки, није прошло дуго а већ се у селу говоркало само о томе. Одавно
једна вијест није тако узбудила поспане и погурене сељане Варанског
јер долазила је из самог села, а не из удаљене престонице или обли-
жње вароши. Сви бунари су већ неколико кољена били пресахли а мје-
сто које је Томаш одабрао било је удаљено од ријеке (која је и даље
неуморно текла без икакве назнаке да ће икада стати или пресушити)
и некако произвољно одабрано. Посљедња кућа у селу била је удаље-
на на пушкомет од храста испод којег је Томаш Властимировић почео
једног раног јутра да копа.

Глас о овоме догађају допро је врло брзо и до заклетих непријате-
ља Властимировића, породице Пекић. Крцун, једини преживјели му-
шки члан ове породице, чији су отац и старији брат страдали од
неумољиве руке Томаша Властимировића, ноћу је дуго шапутао моли-
тве за праведну, злу судбину и гњев Божији који би морао задесити
његовог крвника и потомство му. Поред тога, сваког јутра превозио
се својим трошним чамцем на другу страну Сатанице и у цркви па-
лио свијеће за своје ближње, које је вихор освете однио занавијек. Ус-
пут је морао отрпјети сажаљиве погледе свештеника Артемија, једног
прсатог горштака који је више личио на каквог извајаног спартанског
ратника, неголи на Божијег човјека. Артемије је Пекића сматрао ма-
лоумним, што је овај највјероватније и био, јер остао је упамћен у не-
ким сеоским причама као „сметени Крцун“ или „Крцун манити“.

Управо је од свештеника Крцун Пекић чуо да су Властимировићи петог дана копања пронашли воду и да већ зидају тај свој, сада већ далеко познат бунар. Спустио је тада отац Артемије своју огромну шаку на оборено Крцуново раме, погледао га право у очи пуне сијенки и говорио нешто о знацима, правом тренутку и помирењу. Ништа га Крцун више није слушао. Тако је пречуо онај дио Артемијеве приче који је говорио о томе како су Властимировићи током копања, у води бунара спазили необично свјетлуцање. Млађи Томашев син, Ђурађ, досегао је извор те немирне свјетлости у густој тмини бунара и, кроз расквашену земљу и ледену воду, напипао један оштар предмет. Био је то некакав прастари бодеж, са дршком од сувога злата.

Након што су га на свјетлости дана њежно очистили од обилних наслага свакојаке прљавштине и талоба времена, нису могли а да не остану без даха пред призором тога оружја. Савршено очуван а опет тако очигледно древан, бодеж није нимало изгубио на својој оштрини. Док су се Властимировићи бавили овим својим изненађујућим проналаском, стари Томаш био је несвакидашње ћутљив. Те вечери је бесконачно дуго пред огњиштем у рукама окретао и превртао бодеж, замишљеног погледа. Онда је, ваљда први пут у животу, сасвим тихо саопштио укућанима: „Ово је нож војводе Ђура.“

Био је то легендарни изгубљени нож златне дршке, посједство њиховог најзнанијег претка, коме су у прошлости приписаване некакве чудотворне моћи. Сматрало се да је нож заувјек нестао из Варанског, као што су село, уосталом, и срећа и радост одавно напустили. Неки су нагађали да је продат млетачким трговачким путницима, неки да је претопљен у различите предмете који су сачували те његове наводне натприродне моћи, неки их чак појачавајући.

Судбина војводе Ђура и његовог бодежа била је уско повезана са крвном осветом и нечим што би се могло назвати проклетством Варанског. Ту се, наново, преплићу историја и мит, легенде, предања и приче вртложе у вихору времена које непрекидно па ипак неравномјерно тече. Као и ријека Сатаница, оно је у Варанском најчешће пролазило веома споро, често пријетећи и да се и у потпуности заустави. Са појавом неких нових старих ствари, извучених из мрака и праха оног непрегледног лавиринта прошлих времена, вријеме у селу као да је убрзало бат својих корака. Поново се много говорило о оним данима када је Варанско било напредно и лијепо. Сјенка планине тада је над њим била далеко мања, кише су биле чешће а селом су се разлијегали пјесма и смијех. Војвода Ђуро једном је прозван Дериглава и тако остаде и упамћен, јер његови потомци су се, као што ћемо касније сазнати, убрзо одрекли свога презимена. Како је самом Ђуру ово име надјенуто, то је већ прича која је, нажалост, заувјек изгубљена. Ипак, сигурно је да

његов надимак има везе са Турцима. Прецизније, са њиховим главама. Војвода је био човјек строг и немилосрдан, али и врло омиљен код сељана. Био је у некаквом сродству и са самим краљем те мале, напаћене земље али никада то није користио да би стекао било какво незаслужено преимућство ; и људи су знали то да цијене. Наравно, ту је био и његов магични бодеж који је наводно могао да извуче куршум из сваке ране а да не повриједи рањеника, који је у једном потезу могао да пресијече сваку ствар, који је могао да прелети шуме, горе и равнице и зарије се право у срце онога душманина коме је намијењена његова оштрица а самим тим и брза, готово безболна смрт. Бодеж са златном дршком био је ратни трофеј војводе Ђура. Постао је то након што је у једном походу војвода усмртио претходног власника, угарског племића тужног погледа и дугачких руку.

Нико не зна који су коријени проклетства Варанског. Сви се сјећају како је клупко немилых догађаја почело да се одмотава, али не и ко је, и зашто, то отпочео. Чини се да је немогуће утврдити изворе и поријекло било којег зла. Оно је увијек јасно присутно, болно и неумољиво. Опет, не знамо одакле долази и зашто. Оно што се зна о злу у Варанском изгледа отприлике овако.

Млађи брат војводе Ђура, Секула, не нарочито наочит ни снажан човјек, за разлику од свог брата, био је слабог вида и крхког здравља. Међутим, био је обдарен другачијим способностима, те је бриткошћу свога ума и сналажљивошћу, знао да надомјести своје очигледне недостатке. Бабио се врло успјешно трговином и већ као младић постао је најимућнији човјек у Варанском. Доста је путовао и осим ћинђува и свакојаких дрангулија које је доносио из далеких земаља и градова звучних имена, знао је често да довуче назад и сандуке пуне прашњавих књига. Ово је његовог старијег брата прилично узнемиравало. Ако је нешто на свијету из дна душе презирао, онда су то биле књиге. Сматрао их је најлажнијим и најнеискренијим људским дјелом и бескрајним пољем отвореним за манипулацију и обману. А Секула је све више путовао и све мање се бабио трговином и куповином омамљивих, ријетких вина а све више књигама. Почео се жарко интересовати и за историју своје земље и посебно, своје породице. Све више је током година свима у селу, а поготово брату, почињао личити на странца. Облачио се другачије, говорио и носио се различито. Кажу да је било прохладно јесење јутро када је Секула нагло устао из постеље и саопштио својој жени да се он више не зове тако и да он не припада, нити је икада припадао, народу и земљи у којој се родио. Почео је, од тога дана, извртати ријечи тако да је оно што је изговарао сада свима звучало неприродно и као потпуно други, непознати језик. Говорио је о томе како му је чак и вјера наметнута.

За нетрпељивог војводу, то је било превише. „Више ми ниси брат”, рекао је Секули и плуноу му пред стопала на којима су се налазиле некакве скаредне папуче у којима је Секула стално, као какав мјесечар, ходио по Варанском. „Ми никада и нисмо били браћа.” одговорио је Секула и не гледајући у војводу. Од тога трена, ништа у селу више није било исто. Раздор је створен и могао се само ширити, као пукотина у тлу коју изазове земљотрес. Није се морало предуго чекати да посијано сјеме раздора постане цвијет зла. Црвен попут крви. Десило се то већ за старости војводе Ђура. Његов син, коме за разлику од оца није било тешко дићи руку на сопствени род, убио је свога брата од стрица, Секулиног сина Страхињу, због некакве међе између њихова два имања. И то га је пробоо чувеним очевим бодежом тачно кроз срце. Када је предвече то чуо остарјели војвода, једва је успио да прозбори: „Тај нож досад никада није убио некога неправедно. Увијек је судио онима који су то заслужили. Сада је убио неправедно, и то је пролио сопствену крв.” Онда је са својим чудотворним ножем у руци, изашао у ноћ. Када се вратио, био је без њега. Војвода Ђуро није жив дочекао јутро. Умро је у сну а не онако како је читавог живота прижељкивао, у бици.

Историја, а и легенда села Варанско, постаје убрзо историја насиља, крвопролића и пустошења. Срећа је, као и бодеж војводе Ђура, била занавијек изгубљена. Или се бар тако чинило.

Већ у следећем кољену, Секулини синови преиначили су своје презиме у Пекић, како им је отац, из неких само њему знаних разлога, наложио. У исто вријеме, потомци војводе Ђура Дериглаве, ваљда из страха да њихови доскорашњи рођаци случајно не задрже старо презиме које је носио и војвода, узеше себе звати Властимировићима. Томаш Властимировић, не знајући последње ријечи војводе Ђура и своје сродство са Пекићима, већ је ковао план како да лиши живота и последњег мушког Пекића, док је ноћу чврсто стискао бодеж скривен под јастуком. „Њиме је све отпочело”, шапутао је мраку своје собе, „њиме ће се и окончати!” Можда би се ове његове слутње и чежње и обистиниле да га једног јутра син Ђураћ није затекао мртвог у постељи, са ножем прободеним кроз главу, тако да му је балчак вирио из једног уха а оштрица из другог. Прије него што је Томашева новопечена удовица стигла да зајауче, Ђураћ, који бјеше само наизглед неосјетљив и тврд као и покојни му отац, стигао је да каже: „Није мудро спавати са бодежом под јастуком...” Притом је помислио, али то није изрекао: „Ћудљив је ово бодеж, мајку му.” Ђураћ није био задојен легендама о војводи Ђуру и његовом чудесном оружју, већ је само на дјелу видио његову опасност и нечистост.

Говорио је тога дана отац Артемије по селу о томе како не треба чепркати по прошлости, „јер то ништа добро никад никоме није доније-

ло” и како отварање старих рана на кожи земље и на прошлости са собом увијек носи неку злослутну коб. Колико је само одушевљење настало онда када се бодеж у селу изнова појавио, толико је и Томашева смрт сада узвратила убогим сељанима и страхом продрмала њихове мршаве кости. Ако су до тада сумњали да је нечастиви непосредно присутан и прилично активан у њиховом селу и да је он заправо крив за сву њихову несрећу, сада су у то били сигурни. Одавно није толико сељана прелазило ријеку Сатаницу и обитавало у цркви. Чини се да су само двојица људи у Варанском били задовољни оваквим стањем: отац Артемије јер се људи коначно, макар у највећем злу, окрећу Господу, и Крцун Пекић, чија се срећа огледала у узроку овакве посјећености Божије куће – мрачној смрти његовог крвника Томаша Властимировића. Ипак, своју срећу Крцун је морао обуздати, јер било је још Властимировића у чијем посједу је и даље био злоћудни бодеж војводе Ђура Дериглаве.

Онај код кога је сада бодеж био, Ђураћ Властимировић, данима након очеве смрти, није имао сна. Био је мудрији од свога оца и осим тога, имао је неки посебан дар да вјешто примјети и процијени неке битне људе и догађаје у животу. Придавао је важност знацима које би други људи најчешће превиђали: ријечима, покретима, сјенкама и звуцима; и увијек из њих извлачио истинитост и суштину. Зато су га појава и дејство прастарог бодежа са дивном дршком од сувога злата збуњивали, дуго му не дајући мира. Схватао је да су сада наступиле силе које далеко превазилазе моћ његовог сагледавања и поимања ствари, времена и људи. Потражио је уточиште онамо гдје га многи траже, сатјерани у кут пред навалом превеликог мноштва питања без одговора. У цркви. Једног дана је поранио и најприје дуго стајао замишљен, посматрајући ријеку Сатаницу. Као змија која прождире сопствени реп, мислио је. И да ли ту стално тече иста вода, забога? Или пристиже нека нова? Да ли се круг икада затвара?

У хладовини цркве затекла су га многа уплашена лица и очи које избјегавају поглед. Када се приближио олтару, међу људима настаде комешање и Ђураћ спази у маси ужаснуто лице Крцуна Пекића. Поглед му је био прикован за Ђураћев појас на којем стајаше задјенут бодеж. Преплашени Крцун, који је мислио да је анђеоске смрти сада дошао и по њега, већ је јурио ка излазу и ријеци. У журби, не гледајући за собом, не видјевши да га у ствари нико и не јури, он заборави на чамцац и скочи у мутну воду Сатанице, у намјери да је преплива. Никада није стигао до друге обале.

Више је Ђураћ Властимировић оплакивао смрт свог далеког рођака Крцуна Пекића, него необичну погибију свога оца Томаша. Јер, први је страдао због глупости и кукавичлука, други од мача (увијек је волио да га се олако лати), а обојицу је убила прошлост. Та крвава за-

једничка историја којом су били оптерећени као најстрашнијим бре-
меном, и њихова осуђеност на такву смрт прије него што су и били ро-
ђени, прије него су и њихови очеви били рођени. „Изгледа да се круг
ипак затворио”, рече Ђурађ једном приликом оцу Артемију. Није ви-
ше било мушких потомака Пекића, њихова лоза је затрta. Ђурађ је те-
шко дишући испричао сеоском свештенику како је онога дана дошао
у цркву по савјет и са жељом за уразумљењем и прекидом те крваве
работе освете. На то је Артемије одмахивао главом, док су му у очима
сијевале неке чудне модроплаве варнице и говорио: „Сада то више ни-
је ни важно. Оно што је битно јесте како зауздати вријеме и учинити
да неизвјесна наша будућност једнога дана за наше потомке буде про-
шlost која неће бити тако грешна и погрешна као што је била наша.”

Након што је зачуо те ријечи, Ђурађ Властимировић се одмах за-
путио према граду, гдје је у првој ковачници претопио нож војводе
Ђура и убрзо продао злато добијено из дршке. Од новца који је зара-
дио, саградио је малу школу на улазу у Варанско. У камени зид крај
улаза уклесао је име Крцуна Пекића. И дан-данас школу називају тим
именом. Пуна је дјеце са различитим дивљим очима и чуперцима. Мо-
жете је и сами видјети на улазу у Варанско. Међу њеним ђацима, а и
међу старијима, врло је мало оних који памте да су човјека чије има
школа носи, некада давно, још за његовога живота, звали „сметени” и
„Крцун манити”.